

BBC 136: NOEN SIDER VED ATFERDSANALYSE, DEL IV: EN STOR PSYKOLOGISK TENKER KAN GI MER ENN 1000 FORSKERE!

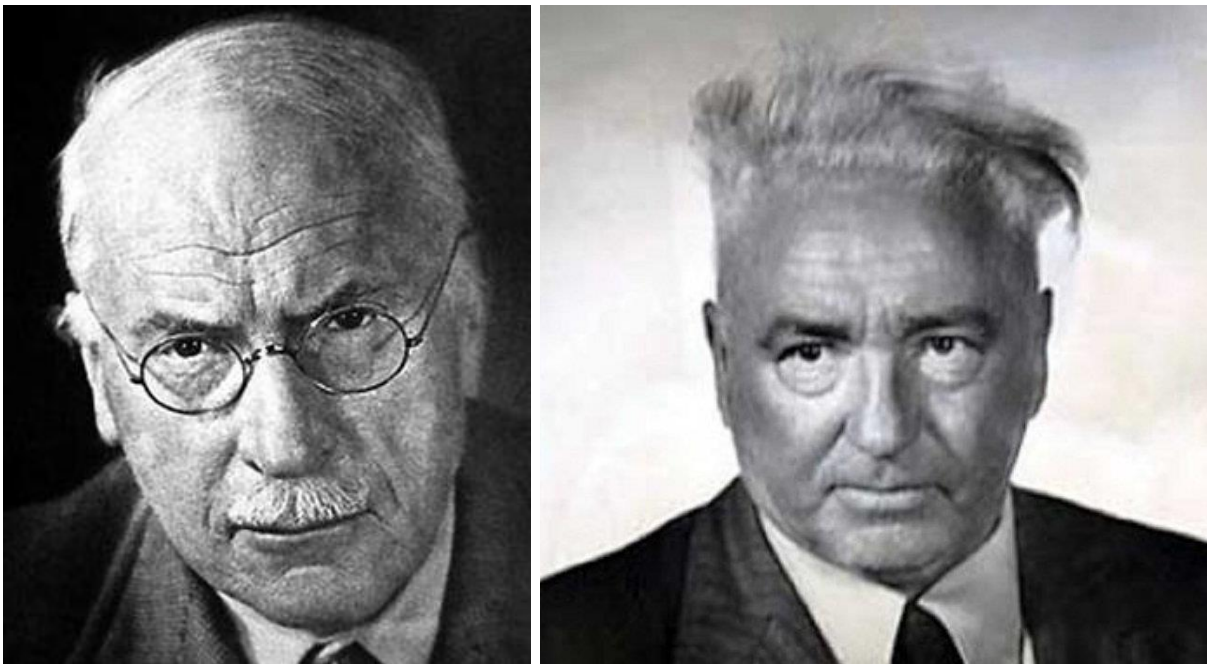
Etter en «pause» fra serien, på grunn av NAFO- og jule-BBC, er det klart for fjerde og siste BBC i serien om hvor nyttig alt som har blitt gjort innenfor atferdsanalyse, har vært. I de tre første skrev jeg at atferdsanalyse har bidratt med mye, har alt i alt vært vellykket, og har alle muligheter til å bli anvendt både effektivt og brukervennlig for gamle og nye pasient- og brukergrupper. Atferdsanalyse har også bidratt med filosofi som har belyst grunnleggende vitenskapsteoretiske psykologiske spørsmål, for eksempel om hva atferd er, hva som skal studeres, hva forklaringer er, private hendelsers rolle i forklaring av atferd, og betydningen av det individuelle og idiosynkratiske. Vitenskapsteoretisk, i alle fall når vi snakker om *naturvitenskapelig teori*, rager vi nok stort sett over annen psykologi. Atferdsanalyse er likevel ikke helt på nivå med annen naturvitenskap. Atferd er komplisert og flyktig, og det er vanskeligere å påvirke levende vesener like systematisk som vi kan påvirke døde ting. Forholdet mellom grunnforskning og anvendelse er mer kronglete enn i mer klassisk naturvitenskap. Anvendelse kan ikke alltid spores direkte tilbake til atferdsanalytisk grunnforskning, og langvarig og iherdig grunnforskning trenger ikke å føre til løsninger som er så forskjellige fra det mange har gjort lenge, som jeg drøftet i en artikkel om hvordan vi kan beskrive våre metoder for andre enn atferdsanalytikere. Vi kan derfor spørre om atferd og naturvitenskap passer helt sammen, og om atferdsanalyse må nøye seg med å være halvt naturvitenskap, og halvt noe annet. Jeg tror at atferdsanalyse i alle fall er en litt *annerledes* naturvitenskap enn de mer klassiske naturvitenskapene, men hva så?

Årskjølen i nydelig lav sol en kald januar dag.

Før jeg kommer til det spørsmålet, kan vi se litt på annen psykologi. I mye av den har det knapt, eller ikke, vært grunnforskning. Sigmund Freud, grunnleggeren av psykoanalysen,

var opprinnelig nevrolog, men da han tok fatt på det ubevisste «sjelslivet» sent på 1800-tallet, var det stort sett slutt på naturvitenskap for hans del. Fra da av laget han svære teorier ut fra kliniske eksempler hentet fra analyse og behandling av enkeltpasienter. De som har blitt psykoanalytikere, har funnet hans teorier interessante, plausible og nyttige. Vi kan si at Freud ble en «guru» for sine følgere, som uformelt har blitt kalt «freudianere». Det samme gjelder hans toneangivende etterkommere. De som fulgte Carl Gustav Jung, ble jungianere, de som fulgte Wilhelm Reich, ble reichianere og så videre. Også Margareth Mahler, Frida Fromm Reichman og mange andre fikk sine følgere. Det samme kan sies om humanistisk og eksistensiell psykologi. Abraham Maslow og Carl Rogers var ikke forskere, i alle fall ikke i naturvitenskapelig forstand, men mer filosofer som tenkte spennende om hva mennesker er, og trenger. Også de fikk sine følgere blant mennesker som hadde sans for det de sto for.

To dypsindige Freud-etterkommere med rare ideer. Carl Gustav Jung (1875–1961) og Wilhelm Reich (1897–1957). Vi kan si at Reich var forut for sin tid med sin frisyre.

Slik kan vi ta for oss mye av psykologien, og selv kognitiv atferdsterapi har delvis et slikt opphav. Begge hovedgrunnleggerne, Albert Ellis (1913–2007) og Aaron Beck (1921–), var opprinnelig psykoanalytikere. Men enkelt sagt syntes de at det var for galt ikke å skulle bruke konkrete og dokumenterte læringsmetoder, samme hvor behavioristiske metodene var. Ellis og Beck var altså kloke pragmatikere, og ikke steile dogmatikere, slik jeg ser det. Innenfor kognitiv atferdsterapi har nok tankegods som har dreid seg om læring, vært viktigere enn psykoanalytisk tankegods. Det gir kognitiv atferdsterapi et visst naturvitenskapelig grunnlag. Sammenlignet med for eksempel psykoanalyse, humanistisk-eksistensiell psykologi og kognitiv atferdsterapi, er atferdsanalyse utvilsomt lenger ute på den naturvitenskapelige skalaen, men hvor avgjørende er det? Hvilken betydning har vår naturvitenskapelige forankring, hva har den å si for praksis, hvilke fordeler og ulemper har den, og hvor trygg kan den gjøre oss på det vi holder på med?

Fra starten av, det vil si fra ca. 1950 til utpå 1960-tallet, var anvendt atferdsanalyses naturvitenskapelige røtter svært sterke. De tidligere forsøkene på anvendelse var svært laboratoriepregede, fulgte en naturvitenskapelig «fra grunnen av»-strategi, og ble utført av personer med bakgrunn fra grunnforskning. Det var knapt noe «scientist-practitioner»-skille. Det som regnes som den aller første anvendelsen, var P. R. Fullers studie fra 1949, Operant conditioning of a vegetative human organism, i *The American Journal of Psychology* (side 587–

590). Der lærte en mann med dyp utviklingshemning gradvis å heve armen ved å få sukret melk som forsterker! Hvor god PR Fuller laget for atferdsanalyse med dette, kan vi lure på, men det kom mer i samme gate. I 1956 kom Ogden R. Lindsley med en studie der man forsterket adaptiv atferd hos langtidspasienter med schizofreni, og tre år etter hadde Teodoro Ayllon og Jack Michael (1959) en lignende studie. I 1962 publiserte Teodoro Ayllon og Eric Houghton en studie der pasienter fikk mer mat ved å spise mer selvstendig, og samme år publiserte Donald Baer en studie av behandling av fingersuging hos en femåring. Tiltaket var å skru av TV-en når barnet sugde, det vil si negativ straff. I 1964 hadde Teodoro Ayllon og Nathan Azrin en studie der de brukte positiv forsterkning for å følge beskjeder fra personalet, og året etter kom de med en studie av tegnøkonomi for 44 personer med schizofreni/ utviklingshemning, for en rekke adaptive atferder. En kjent studie er O. Ivar Lovaas, Gilbert Freitag, Vivian Gold og Irene Kassorlas studie fra 1965, der de viste at oppmerksomhet i form av trøst opprettholdt selvskading.

To kvikke Skinner-tilhengere med *geniale* ideer. Ogden R. Lindsley (1922–2004) og Donald M. Baer (1931–2004).

Jeg sier ikke at studiene var dumme. De var gode, til dels nyttige, og noe å bygge på. På samme tid brukte man også, på institusjoner for mennesker med utviklingshemning og tunge psykiatriske lidelser, operante metoder for å lære pasientene mer adaptiv atferd, som Travis Thompson fortalte om på en ABAI-konferanse for noen år siden. Mange fikk realisert potensialer som ingen ante at de hadde. Men *studiene* var til dels enkle, og varslet at atferdsanalyse skulle bli forbundet med lite kompleks atferd hos mennesker med betydelig utviklingshemning og tunge forstyrrelser.

Noe av ansvaret for atferdsanalysens til dels snevre orientering, tilskrives faktisk Donald Baer, Montrose Wolf og Todd Risleys artikkel fra 1968, «Some current dimensions of applied behavior analysis», publisert i 1968 i det første nummeret av *Journal of Applied Behavior Analysis*, som har vært et viktig tidsskrift for oss, og som har vært preget av «dimensjonene». Mange synes å tro at artikkelen er selve definisjonen på anvendt atferdsanalyse, men det er det ikke vedtatt noe sted at den er. Mange tenker neppe på at den krever bruk av eksperimentell design for å påvise effekt, reliabilitetstest av registreringer, og måling av *atferd*, i betydningen

ytre atferd, og dermed utelukker selvrappport og indirekte data. For eksempel Thomas Critchfield og Derek Reed, i artikkelen «The fuzzy concept of applied behavior analysis research» fra 2017, mener at kravene bremset utviklingen, utvidelsen og utbredelsen av anvendt atferdsanalyse.

BEHAV ANALYST (2017) 40:123–159
DOI 10.1007/s40614-017-0093-x

ORIGINAL RESEARCH

The Fuzzy Concept of Applied Behavior Analysis Research

Thomas S. Critchfield¹ · Derek D. Reed²

Published online: 15 May 2017

© Association for Behavior Analysis International 2017

Abstract A seven-dimension framework, introduced by Baer, Wolf, and Risley in an iconic 1968 article, has become the de facto gold standard for identifying “good” work

Headingen på en meget god artikkel.

Noen tok tidlig til orde for å løse båndet til grunnforskning, og å utvide perspektivet. I 1977 skrev Nathan Azrin artikkelen «A strategy for applied research: Learning based but outcome oriented». I resymeet skrev han (i min oversetting) at «... tidsskrifter, og de som gir stipender, har et syn på forskning som er effektivt for den vitenskapelige forståelsen av atferd, men ikke for effektiv behandling basert på den forståelsen. For å minske gapet foreslår jeg å utforme behandlinger på grunnlag av læringsprinsipper, men å vektlegge kliniske resultater, og å evaluere behandlingene vitenskapelig. Denne nye strategien er brukt på mange områder, inkludert opplæring for mennesker med dyp utviklingshemning, dempe aggresjon, tilpasning i parforhold, stamming, alkoholisme, tics og å finne jobb. Å lykkes med å utvikle effektive behandlinger krever forskning som vektlegger kliniske viktige dimensjoner».

Fra ca. 1970 og utover åpnet atferdsanalyse seg mer og mer, og vi fikk flere metoder. I tur og orden fikk vi funksjonelle analyser, flere differensiell forsterkningsmetoder som begynte på DR (og der den tredje bokstaven kunne være fra nesten hele alfabetet), non-kontingent forsterkning, fading, atferdsavtaler, atferdsmomentum, og demping eller eliminering av etablerende operasjoner, for å nevne noen viktige. Det utelukker ikke å åpne enda mer. I 2010 skrev James Mazur at «I de fem tiårene Journal of the Experimental Analysis of Behavior har eksistert, har grunnforskning gitt en mengde ny kunnskap om atferden hos individuelle organismer. Den nye veksten i mengden av, og variasjonen i, translasjonell forskning er tegn på at tiden er inne for å tappe fra dette magasinet av data, teoretiske forklaringer og begreper, og å vise deres betydning utenfor laboratoriet» (s. 292). Det er en sterk erklæring om at grunnforskning er viktig til et visst punkt, men at man etter hvert må tørre å tenke friere om anvendelse.

Det er nemlig ikke bare grunnforskning som har brakt oss dit vi er, og som vil bringe oss videre. Desto mer vi gir oss i kast med kompleks atferd, dess vanskeligere er det er å holde

oss til det strengt naturvitenskapelige. Skinner utrettet mye, men fra slutten av 1950-tallet drev han mindre og mindre med grunnforskning, og mer og mer med «interpretasjoner», det vil si ideer om å anvende grunnprinsipper. Allerede i 1953, i boken *Science and human behavior*, skrev han mye og dristig om det, og var i praksis inne på blant annet non-kontingent forsterkning og annen bruk av motivasjonelle operasjoner. Siden har mange vist vei. «Legenden» Azrin er nevnt. Edward G. Carr og Brian Iwata var pionerer innenfor funksjonelle analyser. Timothy Vollmer hadde stor betydning for utvikling av non-kontingent forsterkning, F. Charles Mace for atferdsmomentum, og så videre. La meg også si at Jonny Finstad, i alle fall her i landet, har hatt mye å si for utvikling og bruk av atferdsavtaler! All den nevnte metodeutviklingen har opphav i grunnforskning, men ganske generelt, og skyldes like mye at noen har spunnet videre på det som har vært gjort, og klart å anvende det. Når metodeutviklingen har vært i gang, har utviklerne gjennomgående snudd seg lite tilbake mot grunnforskning. Prøven på om metodene duger, er om terapeuter klarer å omsette dem i behandling som virker, og som tas godt imot. Da er det enda mindre snakk om grunnforskning. Det viser at atferdsanalyse er litt «hard vitenskap», og litt «kunst».

Harald Heide–Steen som meget ivrig terapeut for Sonell, mannen som ikke kunne le (Rolv Wesenlund) i bilen på vei til stedet der Sonell ble så traumatisert som barn, at han mistet evnen til å le.

Neida, atferdsanalyse er ikke som annen psykologi, men det litt løse forholdet til grunnforskning, og spillerommet for tenkere og praktikere, gjør at heller ikke vi er helt uten gurulignende figurer som vi *tror* på fordi de kommer med noe som appellerer. Også vi kan være «fans» av spesielle atferdsanalytikere. Selv har jeg benyttet mange anledninger til å høre på Richard M. Foxx, Brian Iwata, Peter Sturmey og Stephen Flora, for å nevne noen. Jeg liker dem, har tillit til dem, og hører kanskje mer på dem enn det «rent vitenskapelig» er grunnlag for. De nevnte navnene har likevel et *relativt* tydelig grunnlag i grunnforskning. Ser vi på aksept- og forpliktelsesterapi, eller ACT, er nok forbindelsen med grunnforskning enda løsere, apropos kompleks atferd. ACT-folk hevder at de bygger strengt på grunnforskning, men det kjøper jeg ikke *helt*, som jeg drøftet i BBC 121. Det er kanskje ikke *helt* tilfeldig at det er innenfor ACT-miljøet vi finner de mest gurulignende atferdsfigurene. Jeg stiller meg ikke helt bak det, men onde tunger hevder at for eksempel Steven C. Hayes og Kelly Wilson kan virke mer opptatt av å bygge opp en gurustatus, og av business, enn av å dokumentere på holdbare måter at ACT er så overlegent som de mener.

Vi skal heller ikke distansere oss for mye fra annen psykologi når det gjelder effekt av behandling. Hvis atferdsanalysens naturvitenskapelige strategi er overlegen, må det også kunne dokumenteres at atferdsanalytisk behandling er overlegen. Det er nok lurt å gå til atferdsanalytikere hvis problemet er relativt konkret, og til med atferd som kan *telles*. Det

samme gjelder opplæring for barn med autisme og andre lærevansker. Det er bra dokumentert. Men dess mer komplisert atferd er, og dess mer eksistensielle problemene er, dess vanskeligere er det å avgjøre hvilke metoder som er mest effektive. Som atferdsanalytiker «må» jeg være «fan» av ACT, men det er neppe grunnlag for å si at ACT er så mye bedre enn andre metoder. Det gjøres randomiserte kontrollerte studier, eller RCT-er, men slik forskning forstyrres av mye, blant annet av at terapeut gjør mer enn selve behandlingen. Satt på spissen kan behandlingen være noe tøv, men terapeuten er så hyggelig at pasienten kommer seg litt. Motsatt kan behandlingen være god, men ødelegges av dårlig «kjemi» med pasienten. I psykologisk behandling er svært mye avhengig av situasjonelle og individuelle forhold. Hvor og når utføres behandlingen, og for hvem? For å si det med Jan Smedslund: Psykologi er en «det kommer an på»-vitenskap. I 1983 var O. Ivar Lovaas i Bergen, og gjesteforeleste. Han var utvilsomt atferdsanalytiker, men fortalte at han gikk i gestaltterapi. Der fikk han bekreftet at han var en bra kar, og at hans mor var skyld i alt.

Heller ikke atferdsanalyse, også her i landet, er uten «fans» som ikke helt vet hvorfor de er det, eller som kan begrunne det godt. Men noe ved atferdsanalyse, eller ved bestemte atferdsanalytikere, har begeistret dem, og atferdsanalyse ble «deres» retning eller «tro». Slik har det vel mer eller mindre vært for oss alle. Det er ikke tilfeldig hvem som «blir» hva, og det styres ikke bare av vitenskapelige fakta. Et viktig atferdsanalytisk synspunkt er jo at det ikke finnes noen «sann» måte å studere atferd på, eller noen sann psykologi. Vi velger ut fra våre mål og verdier. Igjen er jeg forpliktet til å si at vi har litt mer å fare med enn de fleste, men selv om jeg tror at jeg har litt rett, er det ingen grunn til å være kjepphøye...

Folk begynner vel å bli lei av maset om dagsseminaret om negativt forsterket utfordrende atferd, men det er planen å få det til 25. mars. Blir det live, blir det på Sander, men det er godt mulig at det skjer digitalt, eller begge deler. NAFO, med sin flotte sekretær Thor Johnny Eriksen, skal i så fall hjelpe til.

Ha en fin vinter, og fyr med måte. Gratis eller billig strøm hadde forresten vært en glimrende forsterker i en atferdsavtale...

20. januar 2022

Børge Holden

Kald januardag på Grytsetra.